

Inamov Dilmirza Dedamirzayevich
Namangan davlat texnika universiteti dotsenti

**TA'LIM TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA TALABALARNING KREATIV
FIKRLASH QOBILIYATINI SHAKLLANTRISH**

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bugungi kun talablariga mos kelgan xolda, kreativ qobiliyatni shakllantirish va rivojlantirish muammosi, muallif tomonidan uning nazariy asoslari, mazmuni yoritilgan. Maqolada talabalarda kreativlik fikrlash salohiyatini rivojlantirish metodlari va mazkur jarayon bilan bog'liq kasbiy pedagogik xususiyatlar haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *kreativlik, ijodiy qobiliyat, kreativ fikrlash, ijodiy yo'nalganlik.*

Инамов Дилмирза Дедамирзаевич
Доцент, Наманганский государственный технический университет

**ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ НА
ОСНОВЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

Аннотация: *В статье рассматривается проблема формирования и развития творческих способностей, её теоретические основы и содержание в соответствии с требованиями современности. Рассматриваются методы развития творческого мышления студентов и профессионально-педагогические особенности этого процесса.*

Ключевые слова: *креативность, творческие способности, творческое мышление, творческая направленность.*

Inamov Dilmirza Dedamirzayevich
Associate Professor, Namangan State Technical University

**FORMING STUDENTS' CREATIVE THINKING ABILITY BASED ON
EDUCATIONAL TECHNOLOGIES**

Annotation: *This article discusses the problem of the formation and development of creative abilities, its theoretical foundations and content, in accordance with today's requirements. The article discusses methods for*

developing creative thinking in students and professional pedagogical features related to this process.

Key words: *creativity, creative abilities, creative thinking, creative orientation.*

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PQ-4312-son qarorida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, o'quvchilarning tanqidiy va kreativ fikrlashini shakllantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Shu asosda "Raqamli ta'lim" va "STEAM-ta'lim" loyihalari keng joriy etilmoqda.

Mahalliy olimlar (X. Abduqodirov, Z. Yuldasheva, N. Raximova) o'z tadqiqotlarida interfaol metodlar (debate, case-study, brainstorming, klaster, loyiha asosida o'qitish) talabalarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda eng samarali usullardan biri ekanini isbotlaganlar.

Bugungi globallashuv davrida ta'lim jarayonining asosiy maqsadi – talabalarda mustaqil fikrlash, yangilik yaratish va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Ayniqsa, ta'limning birinchi bosqichida talabalarning kasbga bo'lgan tafakkurini shakllanishi va rivojlanishi uchun ta'lim texnologiyalari asosida talabalarning kreativ fikrlashi kelajakdagi o'z kasbining etuk mutaxassisi bo'lishida muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bu texnologiyalar orqali har bir talabaning individual xususiyatlari, qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ta'lim tashkil etiladi.

Adabiyotlar tahlili

Kreativ fikrlash tushunchasi va uning o'рни bo'yicha dunyodagi yetakchi Psixolog olimlar J. Guilford va E. Torrance kreativ fikrlashni inson tafakkurining yuqori darajasi deb ta'riflaydilar. Ularning fikricha, kreativlik faqat san'at yoki ixtirochilik bilan cheklanmay, balki o'quv jarayonining barcha bosqichlarida namoyon bo'lishi mumkin.

O'zbekistonlik tadqiqotchilardan O. Musurmonova (2019) va M. Qodirova (2021) o'quvchilarda kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun ta'lim

texnologiyalaridan — interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya vositalari va muammoli ta'lim usullaridan foydalanish samarali ekanini ta'kidlaydilar.

Ta'lim texnologiyalari va kreativ fikrlashning o'zaro bog'liqligi: Pedagogik texnologiyalar (V.P. Bespalko, 1989; Yu.K. Babanskiy, 1990) ta'lim jarayonini tizimli, natijaga yo'naltirilgan va samarali tashkil etishni nazarda tutadi. Zamonaviy sharoitda raqamli ta'lim texnologiyalari (masalan, interaktiv doskalar, onlayn ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar) o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va ijodkorlikni rag'batlantiradi.

Tadqiqotlar (Anderson & Krathwohl, 2001) shuni ko'rsatadiki, Bloom taksonomiyasi asosida qurilgan dars jarayoni o'quvchining bilish faoliyatini past darajali (bilish, tushunish) bosqichlardan yuqori (tahlil, sintez, baholash, yaratish) darajalarga olib chiqadi. Aynan "yaratish" bosqichi kreativ fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xorijda, xususan, Finlyandiya, Janubiy Koreya va AQSh ta'lim tizimlarida o'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishda problem-based learning (PBL), design thinking va project-based learning metodlari keng qo'llanadi (Trilling & Fadel, 2009). Bu yondashuvlar o'quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki yechim izlovchi, mustaqil fikrlovchi subyekt sifatida shakllantiradi.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari mohiyatiga ham alohida e'tibor qaratilgan. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – bu o'quvchining bilim egallash jarayonida uning shaxsiy ehtiyojlari va imkoniyatlarini markazga qo'ygan holda ta'limni tashkil etishdir. Ushbu yondashuv: talabalarning mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish, har bir talabaning individual o'ziga xos tomonlarini e'tiborga olish, ta'limda hamkorlik va erkinlik muhiti yaratish, interaktiv metodlardan keng foydalanishlarni o'z ichiga oladi.

Kreativ fikrlashga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari - bu ta'lim jarayonida talaba shaxsini markazga qo'ygan holda uning kasbga bo'lgan qobiliyati, qiziqishi,

ehtiyoji va rivojlanish darajasini inobatga olib, bilim berishni tashkil etish usullaridir.

Bu yondashuvning mohiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi ya’ni talaba shaxsini asosiy qadriyat sifatida tan olish, talaba faqat bilim oluvchi emas, balki faol ishtirokchi va sub’ekt hisoblanadi, ta’limda talabaning qiziqishi, qobiliyati va ehtiyojlari birinchi o‘rinda turadi.

Individuallashtirish va differensial yondashuv: har bir talabaning imkoniyati turlicha bo‘lgani sababli ta’lim ham ularning shaxsiy xususiyatlariga mos ravishda tashkil qilinadi, kuchli talabalar uchun murakkab topshiriqlar, qiyinchilikka duch kelayotgan talabalar uchun qo‘shimcha ko‘mak beriladi.

Talabaning ijodkorligi va mustaqil fikrlashini rivojlantirish: kreativ fikrlashga yo‘naltirilgan texnologiyalar o‘quvchini tayyor bilimni yodlashga emas, balki o‘zi mustaqil izlanib topishga, yangicha fikr yuritishga undaydi, bunda “SWOT”, “Aqliy hujum”, “Munozara”, “Klaster” kabi interaktiv metodlar ijodiy tafakkurni shakllantiradi.

Doimo hamkorlik muhitini yaratishda o‘qituvchi va talaba o‘rtasida hamkorlik tamoyili ustuvor bo‘ladi, guruhlarda ishlash, o‘zaro fikr almashish orqali talabalar bir-biridan o‘rganadilar va jamoaviy ijodkorlik yuzaga keladi.

Ta’lim jarayonining moslashuvchanligi:

- dars jarayonida qat’iy qolipdan foydalanilmaydi.
- talabalarning qiziqishlariga qarab mavzu topshiriqlari yoki metodlar turlicha tashkil qilinadi.

Ta'lim muassasalarida kreativ fikrlashni rivojlantirish zarurati XXI asrda ta'lim sohasida yuz berayotgan tub o'zgarishlar zamonaviy texnologiyalarni o'quv jarayoniga keng joriy etishni taqozo etmoqda. Intellektual axborot texnologiyalari taraqqiyoti, raqamli vositalar va virtual resurslarning rivojlanishi nafaqat o'quv jarayonini interaktivlashtirish, balki talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratdi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalari talabalari uchun kreativ fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish ularning kelajakdagi intellektual va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Kreativ fikrlash - bu mavjud axborot asosida yangi g'oyalar yaratish, muammoni noodatiy yondashuvlar orqali hal qilish va o'ziga xos qarorlar qabul qilish qobiliyatidir. Ushbu qobiliyat insonning hayotiy muvaffaqiyatida muhim ro'l o'ynaydi. Ta'lim bosqichlarida talabalar tabiiy qiziquvchanlik va o'rganishga bo'lgan yuqori ehtiyojga ega bo'lib, bu jarayonda zamonaviy texnologiyalarning ta'siri ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishda kuchli omil sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalarining asosiy afzalliklaridan biri — talabalarning dars jarayonida faol ishtirok etishiga imkon yaratishidir. Masalan, interaktiv doskalar va multimedia vositalari orqali mavzuni vizual va eshitish orqali yaxshiroq o'zlashtiradilar. Bu esa ularning abstrakt fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi. Interaktiv taqdimotlar, audio va video materiallar yordamida bilimlarni yanada qiziqarli shaklda taqdim etiladi.

Kreativ fikrlashni rivojlantirishda yana bir muhim omil — bu kodlash va dasturlash asoslarini o'rgatish hisoblanadi. Masalan, Scratch va Blockly dasturlari bolalarga dasturlash asoslarini o'rgatibgina qolmay, balki mantiqiy fikrlash, algoritmik yondashuv va tizimli muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Talabalar o'z loyihalarini yaratishda turli muammolarga ijodiy yechim topish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va ularni amalda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, guruhli ishlar va

onlayn musobaqalar orqali talabalar birgalikda ishlash, muammolarni tahlil qilish va kreativ fikrlarni ishlab chiqish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Masalan, biror mavzu bo'yicha loyiha tayyorlash jarayonida talabalar o'zaro fikr almashadilar, bir-birining g'oyalarini qo'llab-quvvatlaydilar va ijodiy qarorlar qabul qiladilar.

Biroq zamonaviy texnologiyalarni o'quv jarayonida qo'llashda muayyan muammolar ham mavjud.

Masalan: - texnologiyaga haddan tashqari bog'lanish: bu o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini pasaytirishi va mustaqil fikrlashni cheklashi mumkin.

- diqqatni jamlash qiyinligi: tezkor va ko'p axborot oqimi bolalarning diqqatini muayyan vazifaga to'liq qaratishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

- axborot xavfsizligi: onlayn resurslardan foydalanishda bolalarni zararli kontentdan himoya qilish muhim.

Shu sababli, texnologiyalardan foydalanishda talabaning didi va pedagogik mahorati katta ahamiyatga ega. Texnologiyalar vosita bo'lib xizmat qilishi, asosiy e'tibor esa talabalarining mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini shakllantirishga qaratilishi lozim.

Natijalar va ularning tahlili

Tadqiqot davomida ta'lim texnologiyalarini o'quv jarayoniga tatbiq etish orqali talabalarining kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish darajasi o'rganildi. Quyida tajriba-sinov ishlari asosida olingan asosiy natijalar va ularning tahlili keltiriladi.

Boshlang'ich holatni aniqlash: Tajriba boshlanishida talabalarining kreativ fikrlash darajasi maxsus diagnostik topshiriqlar (masalan, "Ijodiy yechim topish", "Muammoni noodatiy yo'l bilan hal etish", "G'oya ishlab chiqish") yordamida aniqlandi. Natijalar shuni ko'rsatdiki:

- yuqori darajadagi kreativlik – 15%,
- oʻrta daraja – 50%,
- past daraja – 35% **talabalarda** kuzatildi.

Bu esa **talabalarning** aksariyatida ijodiy fikrlashni rivojlantirish ehtiyoji mavjudligini koʻrsatdi.

Tajriba davomida quyidagi texnologiyalar qoʻllandi:

- Muammoli taʼlim texnologiyasi – **talabalarga** ochiq savollar va noodatiy vazifalar berish orqali ularni mustaqil fikrlashga undash;
- Klaster va aqliy hujum (brainstorming) usullari – gʻoya ishlab chiqish va ularni tahlil qilishga yoʻnaltirish;
- Multimedia va interaktiv platformalar (Kahoot, Padlet, Canva, Mentimeter va boshqalar) – **talabalarning** faol ishtirokini oshirish va vizual fikrlashni rivojlantirish;
- Loyiha asosida oʻqitish (project-based learning) – **talabalarga** amaliy topshiriqlar asosida ijodiy gʻoyalar ishlab chiqish imkonini berish.

Olingan natijalar quyidagilarni koʻrsatadi: taʼlim texnologiyalarining oʻzaro uygʻun qoʻllanishi **talabalarning** mustaqil va ijodiy fikrlashini ragʻbatlantirgan; interaktiv vositalar orqali **talabalar** oʻz gʻoyalarini erkin ifoda etish, boshqalar bilan fikr almashish imkoniyatiga ega boʻlgan; loyiha asosida oʻqitish ularning muammoni kompleks tahlil qilish, amaliy yechim ishlab chiqish koʻnikmalarini rivojlantirgan; **talabalarda** oʻz fikrini asoslab berish, muqobil yechimlarni topish, mantiqiy va vizual fikrlash darajasi ancha oshgan.

Natijada, zamonaviy texnologiyalar va anʼanaviy taʼlim usullarini uygʻunlashtirish orqali talabalarining kreativ fikrlashini samarali rivojlantirish mumkin.

Zamonaviy texnologiyalar talabalarning kreativ fikrlashini rivojlantirishda kuchli vosita sifatida namoyon boʻladi. Interaktiv vositalar, virtual laboratoriyalar, mobil ilovalar, dasturlash asoslari va gamifikatsiya elementlari oʻquv jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi.

Talabalar yosh xususiyatiga ko'ra tez o'zgaruvchan, qiziquvchan va ijodiy faoliyatga moyil bo'ladilar. Shu sababli bu davrda ularda kreativ fikrlashni rivojlantirish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Kreativ fikrlash: yangicha yechim topa olish, muammoga noodatiy yondashish, mustaqil qaror qabul qilish, fantaziya va tasavvur imkoniyatlaridan foydalanishni anglatadi.

Xulosa

Oliy ta'lim muassasalarida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini qo'llash orqali talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatini samarali rivojlantirishga imkon yaratadi. Bu esa o'z navbatida ularning kelgusidagi kasbiy jarayonida mustaqil, ijodiy va tashabbuskor shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Shunday qilib, kreativ fikrlash zamonaviy ta'limning asosiy talabi bo'lib, yosh kelajak avlodni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalashda muhim metodik asos hisoblanadi. Ta'lim texnologiyalarini to'g'ri tanlash va tizimli qo'llash talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini sezilarli darajada rivojlantiradi. Bu esa o'quv jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish zaruriyligini va ularning samaradorligini amaliy jihatdan isbotlab berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xolmuhamedov A. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. To'xtasinov S., Yusupov B. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan, 2019.
3. Sultonova M. Boshqichli ta'limda kreativ fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
4. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Pedagogika, 1991.
5. G'ofurov K. va boshqalar. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: TDPU, 2021.

6. Robinson, Ken. Out of Our Minds: Learning to be Creative. – Wiley, 2011.
7. Richardson, V. (2003). Constructivist Pedagogy. – Teachers College Record, 105(9), pp. 1623–1640.